

Mirko Goreta, mag. iur.¹
 Dr. sc. Branko Peran²
 Mr. sc. Kristina Vukošić³

ORIGINARNI I DERIVATIVNI PRIHODI DRŽAVE

Stručni rad / Professional paper
 UDK 336.2

Ovim radom prikazuju se originarni (izvorni) i derivativni (izvedeni) prihodi države. Također, unutar drugog poglavlja objašnjen je i sam pojam, kao i uloga, važnost te funkcija i podjela javnih (državnih) prihoda. Unutar trećeg i četvrtog poglavlja navode se načini ostvarivanja izvornih i izvedenih državnih prihoda te je za svaki oblik ovih prihoda, koje je država stekla temeljem svog vlasništva ili ubiranjem poreza, dat i slikovit prikaz. Za razliku od derivativnih prihoda koje država ostvaruje ubiranjem poreza, originarne prihode država ostvaruje u svojstvu poduzetnika od javnih (državnih) poduzeća ili od državne imovine. Državnim proračunom utvrđuju se prihodi i rashodi.

Ključne riječi: *javni (državni) prihodi, originarni (izvorni) prihodi, derivativni (izvedeni) prihodi, porezi.*

1. Uvod

Država je obvezna ostvariti brojne mjere i zadatke koji su propisani ustavom, zakonima i drugim propisima. Kako bi to postigla, država mora ostvariti određene prihode. Zsigurno, glavni cilj svake države je ostvarivanje prihoda putem kojih ona podmiruje svoje javne potrebe, odnosno rashode. Ovakav oblik prihoda kojim država zadovoljava svoje javne (državne) potrebe nazivamo javnim ili državnim приходima. Na sustav javnih prihoda utječu i brojni razlozi, kao što su gospodarska struktura, politička i ekonomska povezanost s drugim zemljama, politička struktura i dr.

Ukoliko država stječe prihode svojom ekonomskom aktivnošću ili na temelju prava vlasništva, tad se takav oblik prihoda naziva originarni ili izvorni prihodi. Država se u stjecanju ovog oblika prihoda pojavljuje u ulozi poduzetnika. Ako država ostvaruje prihode na osnovi svoje suverene vlasti, odnosno na osnovi svoje financijske moći, pritom oporezujući fizičke i pravne osobe, tad se takav oblik prihoda naziva derivativni ili izvedeni prihodi. Suvremeni

¹ Jadranska banka d.d. Šibenik; Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu

² Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu

³ Ekonomska škola Šibenik

porezni sustav obuhvaća oporezivanje prinosa (dobiti, dohotka), oporezivanje prometa i oporezivanje imovine. Porezna bi se vlast prilikom oporezivanja trebala voditi ustavnim zahtjevom "jednakosti u oporezivanju".

2. Javni prihodi

Sustav javnih prihoda zasigurno je rezultat brojnih povijesnih, društvenih, ekonomskih, pravnih, kao i političkih i drugih utjecaja. Ustavom, zakonima i brojnim drugim propisima država ostvaruje brojne zadatke i mjere, ali za izvršavanja istih potrebni su joj i određeni prihodi. Upravo ta sredstva kojima država zadovoljava svoje javne (državne) potrebe iz svoje nadležnosti nazivamo javnim (državnim) приходima. Pojam javnih prihoda se uglavnom poistovjećuje s porezima jer upravo oni imaju najveći udio u приходima države. Ako promatramo sustav javnih prihoda država iste društveno-ekonomske snage s istim ili sličnim razvojem, vidljive su manje ili veće razlike koje su upravo rezultat određenih posebnosti svake države, kao npr. geografske značajke, gospodarska struktura, broj stanovnika, dohodak po stanovniku, ustavno uređenje, i sl. (Jelčić i dr., 2008.).

Obzirom na zajedničke karakteristike sustava javnih prihoda razlikujemo sljedeće:

- javne prihode koji služe za podmirivanje javnih, odnosno državnih potreba koje su različite od osobnih potreba, a čiji je broj i intenzitet determiniran mnogim razlozima, kao što je političko uređenje, gospodarska razvijenost i sl.
- javne prihode koji se ubiru u novcu, a u manjoj mjeri i u naturi.
- prihode države kojima ona zadovoljava svoje javne potrebe, a koji se u pravilu ubiru iz izvora koji su ekonomski obnovljivi. Postoje i iznimke u kojima se državni prihodi formiraju iz imovine, a oni se još nazivaju i realni porezi na imovinu (Jelčić i dr., 2008.).

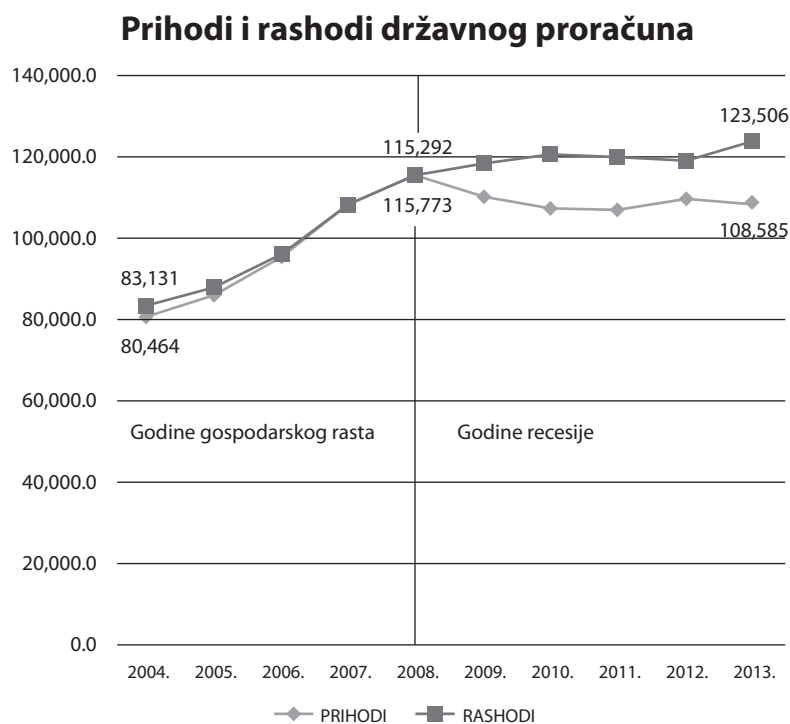
Stjepan Posilović je u svom djelu *Financijalna znanost* istaknuo kako državni prihodi ne smiju vrijeđati tuđa prava niti stajati u opreci sa zahtjevima pravičnosti, ne smiju ugrožavati proizvodnju i promet dobara, ne bi smjeli biti u opreci sa zahtjevima morala, javne sigurnosti i općeg blagostanja, trebaju teći u državnu blagajnu lako, sigurno i potpuno te sa što manje troškova (Posilović, 1899.).

Svaka suvremena država je ujedno i financijska država jer svoja tijela financira putem novca. Državni se prihodi i rashodi utvrđuju u državnom proračunu. Financijskim izravnavanjem reguliraju se financijsko-pravni odnosi između središnje državne vlasti i nižih razina vlasti (regionalnih i lokalnih) na način da se izvrše određene zakonske promjene vezane uz proces fiskalne decentralizacije. Takav decentralizirani fiskalni sustav predstavlja sustav oporezivanja i javne potrošnje unutar kojeg se definira moć prikupljanja poreznih prihoda i kontrola javne potrošnje od jedinica lokalne vlasti do centralne vlasti. (Šinković, 2007.).

Raspodjela prihoda može se obaviti primjenom triju sustava. Prvi sustav je sustav odvojenih prihoda (sustav separacije) u kojem svako javnopravno tijelo ima vlastite prihode kojima financira zadatke iz svoje nadležnosti. Drugi sustav je sustav zajedničkih prihoda (sustav participacije) koji samo jednoj teritorijalnoj jedinici u složenoj državi priznaje vlastite izvore prihoda, a ostale jedinice participiraju u tim приходima. Posljednji, odnosno treći sustav je mješoviti sustav koji je kombinacija spomenutih sustava, a odnosi se na to da pojedine teritorijalne jedinice pribavljaju dio prihoda prema sustavu separacije (vlastiti prihodi), a drugi je dio

rezultat participacije u prihodima drugih (užih ili širih) jedinica. Republika Hrvatska je prihvatila mješoviti sustav raspodjele prihoda te je na taj način omogućila da svaka političko-teritorijalna jedinica ima vlastite izvore prihoda, a jedan dio prihoda dobiva, odnosno participira iz prihoda drugih političko-teritorijalnih jedinica (Šinković, 2008.).

Slika 1. Prikaz prihoda i rashoda državnog proračuna u razdoblju 2004. do 2013. godine

Izvor: <http://www.poslovnipuls.com/2014/10/14/evo-kako-hrvatsku-mozemo-izvuci-iz-krize/>

2.1. Podjela javnih (državnih) prihoda

Način prikupljanja prihoda, kao i broj i vrste prihoda koji služe za podmirivanje javnih potreba razlikuju se od zemlje do zemlje. Javni prihodi mogu se prikupiti u obliku poreza, doprinosa, carine, pristojbi (takse), naknada, javnog duga, temeljem vlastite gospodarske djelatnosti. Naime, svaka zemlja ima različit sustav javnih prihoda pa je stoga i klasifikacija, odnosno podjela javnih prihoda različita. Najčešća podjela javnih (državnih) prihoda koju nalazimo u financijskoj literaturi je sljedeća:

- originarni i derivativni prihodi,
- javnopravni i privatnopravni prihodi,
- redovni i izvanredni prihodi,
- prihodi od stanovništva i prihodi od pravnih osoba,
- povratni i nepovratni prihodi,

- prihodi širih i užih teritorijalnih jedinica,
- namjenski i nenamjenski prihodi,
- prihodi u novcu i prihodi u naturi (Jelčić i dr., 2008.).

3. Originarni prihodi

Originarni (izvorni) prihodi države su prihodi koje država ostvaruje svojom ekonomskom aktivnošću ili na temelju prava vlasništva, kao i svaki drugi gospodarski subjekt. Naime, država te prihode ostvaruje u svojstvu poduzetnika od javnih (državnih) poduzeća ili od državne imovine. Upravo je država vlasnik javnih poduzeća te ona organizira i upravlja njihovom gospodarskom aktivnošću, a samim time ubire i prihode. Takva javna poduzeća, koja su od iznimne važnosti za zemlju, su u državnom vlasništvu ili su u mješovitom vlasništvu pod kontrolom države. Neka od najistaknutijih državnih poduzeća su Hrvatske šume, Hrvatske vode, Hrvatska elektroprivreda, Hrvatske željeznice, Jadranski naftovod, Hrvatska radiotelevizija, Hrvatske ceste, Hrvatske autoceste, Jadrolinija, Croatia Airlines, Adriatic Croatia i brojne druge (<http://www.croatia.eu/article.php?lang=1&id=33>).

Položaj države pri stjecanju ovog oblika prihoda se ne razlikuje od položaja drugih gospodarskih subjekata, odnosno fizičkih i pravnih osoba (Jelčić i dr., 2008.). To su prihodi od državne imovine, dobit javnih poduzeća u državnom vlasništvu, prihodi ostvareni od prodaje dobara i usluga, dividende od poduzeća u državnom vlasništvu. Privatnopravnog su karaktera.

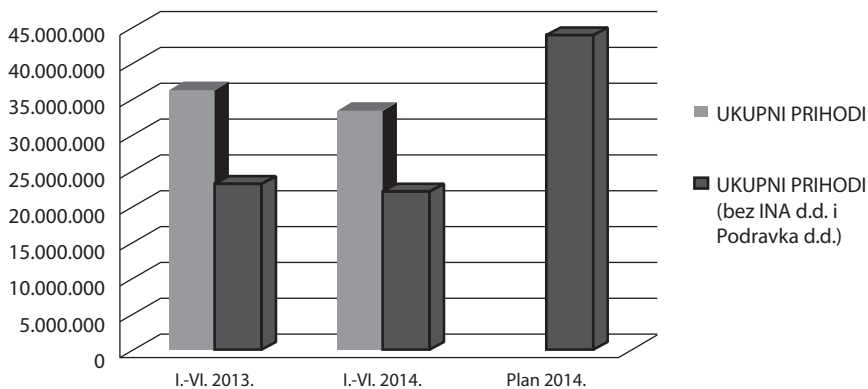
Člankom 1. Zakona o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske uređuje se upravljanje i raspolaganje imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: državna imovina), utvrđuju se pojavni oblici državne imovine, načela upravljanja državnom imovinom, dokumenti upravljanja državnom imovinom, način i uvjeti upravljanja i raspolaganja dionicama i poslovnim udjelima koji čine državnu imovinu u trgovačkim društvima, način i uvjeti upravljanja i raspolaganja nekretninama koje čine državnu imovinu, djelokrug i ovlasti Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom (u daljnjem tekstu: Državni ured) u upravljanju i raspolaganju državnom imovinom, razgraničenje ovlasti u upravljanju i raspolaganju državnom imovinom između Državnog ureda, ministarstava i trgovačkih društava kojima su te ovlasti dane posebnim zakonima, uspostava i vođenje Registra državne imovine, upravni i inspekcijski nadzor te druga pitanja s tim u vezi.

Člankom 3. Zakona o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske propisano je što se sve ubraja u državno vlasništvo:

1. Državnom imovinom smatraju se dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima čiji je imatelj Republika Hrvatska, nekretnine čiji je vlasnik Republika Hrvatska, a čije je upravljanje i raspolaganje uređeno ovim i posebnim zakonima, dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima čiji je imatelj Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima čiji je imatelj Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, a koje je stekla u postupku sanacije i privatizacije banaka dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima te nekretnine čiji su imatelji odnosno vlasnici zavodi i druge pravne osobe čiji je osnivač Republika Hrvatska, dosadašnja imovina

- Agencije koja je stečena na temelju članka 49. stavka 3. Zakona o upravljanju državnom imovinom ("Narodne novine", br. 145/10. i 70/12.), a u obliku pokretnina i potraživanja i druga imovina.
2. Upravljanje dionicama i poslovnim udjelima u trgovačkim društvima podrazumijeva posjedovanje, stjecanje i raspolaganje dionicama i poslovnim udjelima u trgovačkim društvima te ostvarivanje prava dioničara ili članova društva sukladno propisima koji uređuju prava i obveze članova trgovačkih društava.
 3. Upravljanje nekretninama podrazumijeva stjecanje nekretnina, raspolaganje nekretninama i ostvarivanje svih drugih vlasničkih prava sukladno propisima koji uređuju vlasništvo i druga stvarna prava.
 4. Korištenje podrazumijeva uporabu i ubiranje plodova ili koristi koje državna imovina daje, bez prava otuđenja ili opterećenja.

Slika 2. Polugodišnje izvješće o poslovanju trgovačkih društava i drugih pravnih osoba od strateškog i posebnog interesa za Republiku Hrvatsku

Izvor: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-posluju-hrvatske-drzavne-tvrtke-ina-najveci-gubitas-hep-ostvario-najvecu-dobit-u-prvoj-polovici-godine/773385.aspx>

Ukupno ostvareni prihodi u 2014. godine manji su od ukupno ostvarenih prihoda u 2013. za 7,9%. U prvom polugodištu 2014. godine najveći iznos ukupnih prihoda postigla su sljedeća Društva: Ina industrija nafte d.d. (10.490,4 mln kn), Hrvatska elektroprivreda Grupa (6.580,4 mln kn), Hrvatska agencija za obvezne zalihe naftnih derivata - HANDA (1.234,6 mln kn) i Končar elektroindustrija d.d. (1.233,9 mln kn).

4. Derivativni prihodi

Derivativni (izvedeni) prihodi su prihodi koje država ostvaruje na temelju svoje suverene vlasti, odnosno na osnovi tzv. financijskog suvereniteta (moći), pritom ih ubirući iz ekonomske snage fizičkih i pravnih osoba. Karakteristike poreza su derivativnost, prisilnost, nepovratnost, odsutnost neposredne naknade, nedestiniranost, ubiru se u javnom interesu, novčani su prihod države. Dakle, država ih prisilno ubire iz prihoda, dohotka i imovine pravnih i

fizičkih osoba, a potom ti prihodi postaju vlasništvom države koja ih raspoređuje za podmirenje javnih rashoda (Jelčić i dr., 2008.). Javnopravnog su karaktera. Država ima ovlasti da regulira aktivnosti koje su u njejoj nadležnost, a to čini donošenjem i primjenom pravnih akata, odnosno država oporezivanjem izvodi svoju ekonomsku snagu.

U suvremenim zemljama oporezivanjem se zadovoljava određena javna potreba. Porezi su glavni financijski instrument kojim država ostvaruje prihode, a pritom za iznos svojih prihoda smanjuje dohodak, odnosno imovinu fizičkim i pravnim osobama–poreznim obveznicima. Obveza plaćanja poreza izvršava se u novcu i podmiruje se u novčanom obliku, izuzev poreza koji se isključivo plaćaju u naturi. Dakle, oporezivanjem država smanjuje ekonomsku snagu poreznim obveznicima, a na taj način sebi stvara ekonomsku snagu kako bi prikupila sredstva koja omogućavaju i osiguravaju financiranje njenih brojnih zadaća. Prihodi nastali oporezivanjem upotrebljavaju se za podmirivanje svih rashoda države, odnosno ubiru se u javnom interesu. Zato se prihodi ubrani oporezivanjem uvrštavaju u derivativne ili izvedene prihode države jer je do njih došlo zbog promjene vlasništva nad njima. Pojavom poreza pojavile su se i pitanja s kojim pravom država uvodi poreznu obvezu? Bez obzira da li se porezna obveza podmiruje u novcu ili u naturi, ona označava smanjenje ekonomske snage poreznog obveznika. Upravo to dovodi do miješanja države u obveznikov privatni život i gospodarsku aktivnost. U suvremenim demokratskim državama nije potrebno opravdanje za oporezivanje, jer postojanje države temelji se na zadovoljenju javnih potreba i kao takvo, oporezivanje je neupitno (Jelčić i dr., 2008.).

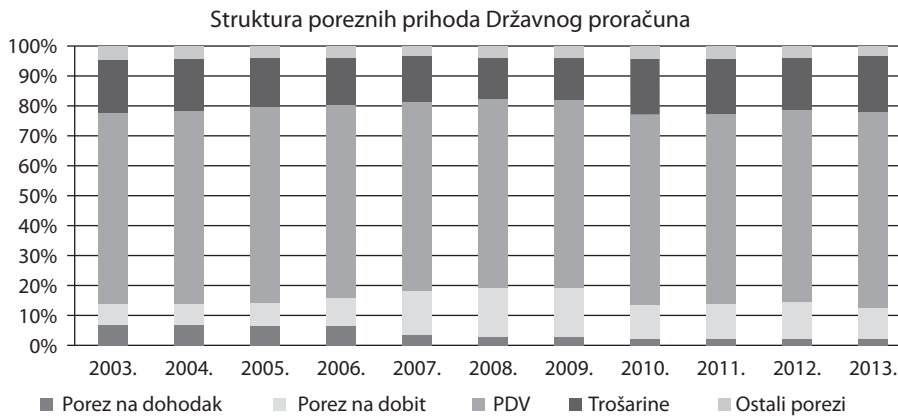
Poreznim obveznikom smatra se svaka fizička ili pravna osoba koja duguje porez, koja odgovara za porez, koja za račun treće osobe mora obustaviti ili platiti porez i izvršiti ostale obveze određene poreznim zakonima. Visina porezne osnovice ovisi o ekonomskoj snazi kojom porezni obveznik raspolaže poslije oporezivanja. Porezna stopa označava veličinu poreznog duga u odnosu prema poreznoj osnovici. Jedinica oporezivanja označava jedinicu porezne osnovice koju određuje zakonodavac i na koju se primjenjuju porezne stope. Predmet ili objekt oporezivanja jest stvar, radnja ili novčani iznos na koji se odnosi postupak oporezivanja. Porezni iznos ili porezni dug označava iznos poreza koji treba platiti (Jelčić, 2008.).

Porezi se grupiraju na one središnjih organa i lokalnih prema tome: (a) tko uvodi poreznu obvezu i (b) kojoj teritorijalnoj jedinici pripadaju sredstva ubrana oporezivanjem. Obzirom da država prenosi svoju nadležnost sa širih na uže teritorijalne jedinice, tako se svakoj od tih jedinica osiguravaju i novčana sredstva za njihov rad koji su oni dužni izvršiti na osnovi odgovarajućih odredaba ustava, zakona i drugih propisa (Jelčić i dr., 2008.). Važno je napomenuti da prihodi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave moraju biti razmjerni njihovim ovlastima predviđenim Ustavom i zakonom. U slučajevima financijski slabijih jedinica lokalne samouprave, država im je dužna pomagati u skladu sa zakonom (Šinković, 2008.).

Zakonom o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave uređeni su izvori sredstava i financiranja poslova iz samoupravnog djelokruga županije, općine, grada, odnosno regionalne samouprave (čl. 1.). Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave stječe prihode iz vlastitih izvora, od zajedničkih poreza i od dotacija iz državnog i županijskoga proračuna (čl. 2.). Člankom 4. propisani su vlastiti izvori županije, a to su: prihodi od vlastite imovine (najam i zakup), županijski porezi (porez na nasljedstva i darove, porez na cestovna motorna vozila, porez na plovila i porez na automate za zabavne igre), novčane

kazne i oduzeta imovinska korist za prekršaje koje sami propišu te druge prihode utvrđene posebnim zakonom. Člankom 29. ovoga Zakona propisani su vlastiti izvori općine i grada, a to su: prihodi od vlastite imovine, općinski odnosno gradski porezi, novčane kazne i oduzeta imovinska korist za prekršaje koje sami propišu, upravne pristojbe u skladu s posebnim zakonom, boravišne pristojbe u skladu s posebnim zakonom, komunalne naknade, doprinosi i druge naknade utvrđene posebnim zakonom, naknade za uporabu javnih, općinskih ili gradskih površina te druge prihode utvrđene posebnim zakonom. U čl. 45. Zakona o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave određeni su i zajednički porezi koji se dijele između države, općina grada i županije, kao što su porez na dohodak, porez na promet nekretnina i dr. Razvoj institucija lokalne samouprave značajan je za svaku državu, pa tako i za Hrvatsku, jer to predstavlja nezaobilazan segment demokratskih poredaka u suvremenom svijetu (Lozina, 2004.).

Slika 3. Prikaz strukture poreznih prihoda državnog proračuna Republike Hrvatske

Izvor: <http://www.rif.hr/naslovnica/novosti/228/izmjene-poreza-na-dohodak>

5. Zaključak

Država javne potrebe unutar svoje nadležnosti zadovoljava novčanim sredstvima, odnosno javnim приходima. To su sredstva koja služe za zadovoljavanje kako općih, tako i zajedničkih društvenih potreba. Oblik javnih (državnih) prihoda se razlikuje od zemlje do zemlje zbog ekonomskih, socijalnih i političkih čimbenika. Tako se javni prihodi javljaju kao prihodi iz javne ili državne imovine (izvorni prihodi), a mogu se pojaviti i u obliku poreza, doprinosa, taksa, carina, javnog duga (izvedeni prihodi).

Visina javnih prihoda i primanja utvrđuje se zakonom, odnosno aktom nadležnog organa. Kod prihoda je karakteristično da se uglavnom ubiru iz dohotka koji je obnovljivi izvor, a manje iz imovine koja predstavlja neobnovljivi izvor.

U pojedinim sustavima porezi su glavni izvor javnih prihoda i najznačajniji instrument fiskalne, socijalne, ekonomske i razvojne politike te tako označavaju najizdašniji приход države. Također, predstavljaju i prisilna davanja državi. Za razliku od prvog oblika prikupljanja prihoda koji je predstavljao dobrovoljno davanje, danas se prikupljanje prihoda vrši kroz prisilno opore-

zivanja fizičkih i pravnih građana. Oporezivati se može gotovo sve, a najčešće su temeljni porezni oblici poput porez na dohodak, porez na dobit i porez na dodanu vrijednost.

LITERATURA

1. Jelčić, Božidar i dr.: *Financijsko pravo i financijska znanost*, Narodne novine d.d., Zagreb, 2008.
2. Lozina, Duško, *Lokalna samouprava*, Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet Split, 2004.
3. Posilović, Stjepan: *Financijska znanost*, Lav.Hartman, Zagreb, 1899.
4. Šinković, Zoran: *Pravni aspekti fiskalne decentralizacije u Republici Hrvatskoj u cilju ostvarenja regionalne politike Europske Unije // Regionalizam-politički i pravni aspekt / Lozina, Duško (ur.). S: Pravni fakultet u Splitu, 2007. - Izvorni znanstveni članak*
5. Šinković, Zoran: *Priručnik iz financijskog prava*, Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, Split, 2008.

Zakoni:

6. Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pročišćeni tekst zakona NN 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 132/06, 26/07, 73/08, 25/12, 147/14, 100/15
7. Zakon o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske, NN 94/13

Internet izvori:

8. <http://www.poslovnipuls.com/2014/10/14/evo-kako-hrvatsku-mozemo-izvuci-iz-krize/>
9. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-posluju-hrvatske-drzavne-tvrtke-ina-najvecigubitas-hep-ostvario-najvecu-dobit-u-prvoj-polovici-godine/773385.aspx>
10. <http://www.rif.hr/naslovnica/novosti/228/izmjene-poreza-na-dohodak>
11. <http://www.croatia.eu/article.php?lang=1&id=33>

Summary

ORIGINARY AND DERIVATIVE STATE INCOME

This paper demonstrates originary and derivative state income. Additionally, within the second chapter, the notion is explained along with the role, importance, function and distribution of public (state) income. In the second and third chapters the options of realizing originary and derivative state income have been analysed and each income that the state has acquired according to the basis of its ownership or collecting taxes has been illustrated. As opposed to derivative income that the state realizes by collecting fares, originary income is realized as entrepreneur from public (state) companies or state properties. Revenues and expenses are established by the state budget.

Keywords: public (state) revenues, originary income, derivative income, taxes.